İRAM
YAYINLARI

İRAN'DA SİLAHLI GRUPLAR: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Çağatay BALCI

Analiz

Aralık 2020

İRAM
YAYINLARI

Aralık 2020 © İran Araştırmaları Merkezi (İRAM). Bu eserin bütün hakları saklıdır.
Bu eser İRAM'dan yazılı izin alınmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz. Metnin dijital versiyonu için www.iramcenter.org adresini ziyaret ediniz. Dijital kopya bu siteye aktif link verilerek kısmi olarak paylaşılabilir.
Burada ortaya konulan görüşler öncelikli olarak yazara aittir ve İRAM'ın kurumsal görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İRAM Güvenlik Çalışmaları Dizisi : 1
Güvenlik Çalışmaları Koordinatörü : Hadi Atay

Genel Yayın Yönetmeni : Dr. Turgay Şafak
Yayın Koordinatörü : Alper Tok

Editör : Hasret Karali
Mizanpaj : Hüseyin Kurt

İran Araştırmaları Merkezi
Oğuzlar Mah. 1397. Sok., 06520, Çankaya Ankara / Türkiye
Tel: +90 (312) 284 55 02-03 | Faks: +90 (312) 284 55 04
e-posta: info@iramcenter.org | www.iramcenter.org

İRAM
İran Araştırmaları Merkezi

İran'da Silahlı Gruplar: Karşılaştırmalı Bir Analiz

Armed Groups in Iran: A Comparative Analysis

بررسی مقایسه ای گروه های مسلح در ایران

Çağatay BALCI

2015 yılında Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. 2018 yılında Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü İstihbarat Araştırmaları programında "İran İslam Cumhuriyeti'nde İstihbarat Yapılanması" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Hâlihazırda Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm programında doktora eğitimine devam etmekte ve İRAM Güvenlik Çalışmaları Koordinatörlüğü bünyesinde araştırmacı olarak çalışmaktadır.

İRAM
YAYINLARI

Analiz

İÇİNDEKİLER

Giriş 4
1. İran'da Silahlı Grupların Motivasyonel Temelleri 4
2. İran'da Silahlı Grupların Örgütsel Yapıları ve Stratejileri 7
3. İran'da Silahlı Gruplar ve Küresel-Bölgesel Bağlam 14
Sonuç ve Değerlendirme 18
Kaynaklar 20

Tablolar ve Görseller

Tablolar

Tablo 1: Silahlı Grupların Motivasyonel ve Anlatısal Tasnifi 5
Tablo 2: İran'da Silahlı Grupların Anlatıları ve Örgütsel Kimlik İddiaları 6
Tablo 3: Etnik Ayrılıkçı Kürt Örgütlerin Örgütsel ve Stratejik Durumları 11
Tablo 4: Etnik Ayrılıkçı Kürt Örgütler Tarafından Gerçekleştirilen Önemli Eylemler 12
Tablo 5: Etnik Ayrılıkçı Arap Örgütlerin Örgütsel ve Stratejik Durumları 12
Tablo 6: Etnik Ayrılıkçı Arap Örgütlerin Gerçekleştirdiği Önemli Eylemler 13
Tablo 7: Etno-Mezhepsel Beluç Örgütlerin Örgütsel ve Stratejik Durumları 14
Tablo 8: Etno-Mezhepsel Beluç Örgütler Tarafından Gerçekleştirilen Önemli Eylemler 14
Tablo 9: İran'daki Silahlı Grupların Küresel ve Bölgesel Etkileşimleri 17

Görseller

Görsel 1: HMÖ'nün Amblemi ve Propaganda Afişleri 5
Görsel 2: Etnik Ayrılıkçı Kürt ve Arap Örgütlerin Propaganda Afişleri 6
Görsel 3: Etno-Mezhepsel Beluç Örgütlerin Propaganda Afişleri 7
Görsel 4: HMÖ'nün Ayaklanma Birimlerine (Kanunhaye Şureşi) Ait Görüntüler 9
Görsel 5: Etnik Ayrılıkçı Kürt Örgütlerin Militanları (PJAK, İKDP, Komele, PAK) 10
Görsel 6: Etno-Mezhepsel Beluç Örgütlerin Militanları (Ensar el-Furkan, Ceyşü'l-Adl) 13

Kısaltmalar

AUKH : Ahvaz Ulusal Kurtuluş Hareketi
AKAMH : Ahvaz'ın Kurtuluşu İçin Arap Mücadele Hareketi
DMO : Devrim Muhafızları Ordusu
HMÖ : Halkın Mücahitleri Örgütü
HPJ : Hezen Parastin Jin (Kadın Savunma Güçleri)
İKDP : İran Kürdistan Demokrat Partisi
KDP-İ : Kürdistan Demokrat Partisi-İran
KODAR : Komelgay Demokratik u Azadi Rojhilati Kurdistan (Doğu Kürdistan Özgür ve Demokratik Topluluğu)
KJAR : Komelgay Jinen Azad Rojhilati Kurdistan (Doğu Kürdistan Özgür Kadınlar Topluluğu)
PAK : Partiya Azadi Kürdistan (Kürdistan Özgürlük Partisi)
PJAK : Partiya Jiyani Azadi Kürdistan (Kürdistan Özgür Yaşam Partisi)
YRK : Yekineyen Rojhilati Kurdistan (Doğu Kürdistan Birlikleri)

ÖZET

- İdeolojik, etnik ayrılıkçı ve etno-mezhepsel silahlı grupların farklı yapılanma ve stratejilere sahip olmaları, bu ayrım noktaları çerçevesinde bir analizi gerekli kılmaktadır.
- Bu silahlı grupların en önemli farklılıklarından bir tanesi örgütsel iddialar ve anlatılardır. Bu unsurlar, bu grupların propaganda faaliyetlerine yön vermektedir.
- İran'da, terörizm ve silahlı aktörlere ilişkin literatürde yer alan ideolojik ve yapısal tasnifin neredeyse bütünüyle geçerli olduğunu söylemek mümkündür.
- İran'da faaliyet gösteren silahlı gruplar incelendiğinde, bu ülkenin çok farklı motivasyonlara sahip silahlı grupların etkinlik gösterdiği bir coğrafya olduğu görülmektedir.
- İran'daki silahlı gruplar, hem küresel-bölgesel ilişki ağları yönüyle hem de küresel-bölgesel ideolojik etkileşim alanları yönüyle geniş bir küme oluşturmaktadır. Bu bağlamda ideolojik, etnik ayrılıkçı ve etno-mezhepsel motivasyona sahip olan silahlı grupların çok farklı küresel-bölgesel angajmanlara ve niteliklere sahip oldukları gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Silahlı Gruplar, İdeolojik, Etnik Ayrılıkçılık, Etno-mezhepsel, Yapılanma, Strateji, Motivasyon

SUMMARY

- The fact that ideological, ethnic separatist and ethno-sectarian armed groups have different structures and strategies require an analysis within the framework of these points of views.
- One of the most important differences of armed groups is their organizational claims and narratives. These elements also guide the propaganda activities of these groups.
- It is possible to say that the ideological and structural classifications contained in the literature about terrorism and armed groups are almost entirely valid In Iran.
- When the armed groups operating in Iran are examined, it is seen that Iran is a geography where armed groups with very different motivations are active there.
- Armed groups in Iran are a broad cluster, both in the direction of global-regional relationship networks and in areas of global-regional ideological interactions. In this context, it is observed that armed groups with ideological, ethnic separatist and ethno-sectarian motivation have very different global-regional engagements and qualities.

Keywords: Armed Groups, Ideological, Ethno-seperatist, Ethno-sectarian, Structuring, Strategy, Motivation

چکیده

- با توجه به ساختار و استراتژی های متفاوت گروه های مسلح ایدئولوژیک، جدایی طلب قومی و قومی-مذهبی، بایستی این تفاوتها با دقت بررسی و موشکافی شود.
- یکی از تفاوتهای عمده میان گروه های مسلح، ادعاهای سازمانی و گفتمانهای آنهاست که بر اساس آن، فعالیتهای تبلیغاتی آنها نیز صورت می گیرد.
- طبقه بندی های ایدئولوژیکی و ساختاری مطرح در رابطه با گروه های مسلح، در مورد گروه های مسلح فعال در ایران نیز صدق می کند.
- بررسی ها در رابطه با گروه های مسلح فعال در ایران نشان می دهد که جغرافیای این کشور بستر مناسبی برای فعالیت مسلحانه گروه هایی با انگیزه های مختلف فراهم کرده است.
- گروه های مسلح فعال در ایران هم از نظر روابط منطقه ای- جهانی و هم از نظر زمینه های تعامل ایدئولوژیک منطقه ای-جهانی، مجموعه ای بزرگ و متنوع تشکیل می دهند. بر این اساس، این گروه های دارای انگیزه های متفاوت ایدئولوژیک و جدایی طلب قومی-مذهبی، از ویژگی های متفاوتی در تعاملات منطقه ای-جهانی برخوردارند.

کلیدواژه ها: گروه های مسلح، ایدئولوژیک، جدایی طلبی قومی، قومی-مذهبی، ساختار، استراتژی، انگیزه

Giriş

Devlet dışı silahlı aktörler çok farklı yapılara, işlevlere ve hedeflere sahip birimler olarak geniş bir kümeyi kapsamaktadır. Bu aktörler arasında; terör örgütleri, milis yapılar, organize suç örgütleri ve özel askerî şirketler gibi farklı işlev ve nitelikler çerçevesinde varlık gösteren gruplar yer almaktadır. Bu aktörler içerisinde terör örgütleri en fazla örneği barındıran gruptur. Terör örgütleri, terörizmin tanımına ilişkin muğlaklık dolayısıyla çoğunlukla "silahlı grup" olarak adlandırılabilmektedir. Devletlerin, üzerinde uzlaşı sağlayabildikleri bir terörizm tanımı ve tipolojisinin bulunmaması bu tanımlamayı daha genel bir niteliğe kavuşturmaktadır.

Bu bağlamda İran, pek çok silahlı grubun faaliyet gösterdiği bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu silahlı gruplar çok farklı örgütsel yapılara, motivasyonel temellere ve stratejilere sahiptir. Bu grupların, belirtilen ölçütler çerçevesinde karşılaştırmalı bir şekilde ele alınması, İran'da silahlı grupların karakteristiği adına bütünsel bir görünümün sunulmasını sağlayacaktır. Bu çalışmada İran'da faaliyet gösteren silahlı grupların; motivasyonel temeller, örgütsel yapı ve strateji, küresel ve bölgesel bağlamda etkileşim düzeylerinin incelenmesi öngörülmekte ve amaçlanmaktadır.

1. İran'da Silahlı Grupların Motivasyonel Temelleri

Silahlı gruplar; varlığını, faaliyetlerini ve şiddet eylemlerini belirli bir anlatı ve meşruiyet söylemine dayandırma ihtiyacı duymaktadır. Bu anlatı ve söylem aynı zamanda silahlı grupların; sorun tanımlamalarını, hedeflerini, dost-düşman algılamalarını ve gelecek tasavvurlarını belirlemekte ve yansıtmaktadır. Bu unsurlar silahlı grupların varoluşsal bağlamının sınırlarını çizmektedir. Bu sebeple herhangi bir silahlı grubun esas aldığı ideolojik ve motivasyonel temelin anlaşılması; söz konusu grubun örgütsel yapısı, hareket tarzı, stratejisi gibi hususların da anlaşılmasını beraberinde getirecektir.

Silahlı grupların ideolojik ve motivasyonel temelleri bağlamında terörizm ve silahlı aktörlere ilişkin literatürde geçerlilik kazanmış olan temel ayrımlar ve tasnifler mevcuttur. Buna göre silahlı gruplar; ideolojik (sağ ve sol), etnik ayrılıkçı, dinî referanslı ve spesifik motivasyonlu (hayvan hakları, çevre, kadın hakları vb.) gruplar olarak sınıflandırılmaktadır (Mardsen ve Schmid, 2011, s. 171). Bu temel ayrım çerçeveleri içerisinde bu motivasyonel temellerin alt birimleri arasında geçişkenlikler de mevcuttur. Örneğin herhangi bir silahlı grup etnik ayrılıkçı bir temele sahipken aynı zamanda mezhepsel bir motivasyonu bununla sentezleyebilmektedir. Benzer biçimde sol veya sağ tandanslı ideolojik gruplar, dinî referansları ideolojik kimliğinin bir parçası hâline getirebilmektedir.

Motivasyonel temellerin; silahlı grupların sorun ve meşruiyet tanımlamaları, dost-düşman algılamaları ve gelecek vaatleri hususlarında sahip oldukları belirleyicilik, söz konusu sınıflandırmayı yansıtmakta ve somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda her bir motivasyonel temelin ortaya koyduğu belirli anlatılar ortaya çıkmaktadır.

İdeolojik Motivasyona Sahip Silahlı Gruplar ve Anlatıları

1) **Sol:** Sınıf çatışması, emperyalizm, burjuva, ezilen sınıflar, devrim anlatıları. Ezilen sınıfların koruyuculuğu iddiası ve devrimci güç kimliği (Malkki, 2019, s. 85).

2) **Sağ:** Irksal üstünlük, tarihsel üstünlük, yabancı düşmanlığı anlatıları. Yabancı tehlikesine karşı saf ırkın koruyuculuğu iddiası ve tarihsel üstünlüğün yeniden inşacılığı (Michael, 2019, s. 98-99).

Etnik Ayrılıkçı Silahlı Gruplar ve Anlatıları

Etnik milliyetçilik, baskı ve ayrımcılık, yoksunluk, kimlik hakları, işgal anlatıları (Mc Allister ve Schmid, 2011, s. 234). Etnik topluluğun koruyuculuğu iddiası, direniş ve devlet kuruluşunun öncüsü (Forest, 2019, s. 74).

Dinî Referanslı Silahlı Gruplar ve Anlatıları

Dinî esaslara dayalı siyasal ve toplumsal sistem, Tanrı'ya hizmet, mutlak inanç, dinî görev olarak silahlı mücadele, şehadet, dinî topluluğu koruma ve Tanrı'ya hizmet yolunun temsilciliği (Hoffman, 2006, s. 84-85).

Tablo 1: Silahlı Grupların Motivasyonel ve Anlatısal Tasnifi

Motivasyon	İdeolojik	Etnik Ayrılıkçı	Etno-Mezhepsel
Anlatılar	Adalet, özgürlük, direniş, insan hakları, kadın hakları	Etnik kimlik, dil, kültür, özgürlük, asimilasyon, işgal, özerklik, bağımsızlık	Mezhepsel kimlik, baskı, etnik kimlik, mezhepsel ayrımcılık ve dışlanma, küfür
Örgütsel Kimlik İddiası	Özgürlükçü, seküler ve eşitlikçi devrimi gerçekleştirebilecek olan grup	Etnik kimlik haklarının koruyuculuğu, özerklik ve bağımsızlığın tesisi	Mezhepsel kimliğin koruyuculuğu, özerklik ve bağımsızlığın tesisi, küfre karşı mücadele

Bu anlatılar; silahlı grupların dış dünyayı nasıl resmettiklerine, dış dünyadaki kişi, kurum ve olguları nasıl tanımladıklarına ışık tutmaktadır. Bu açıdan, bir silahlı grubun motivasyonel temellerinin kavranabilmesi, grubun varoluşsal bağlamının anlaşılmasında başvurulacak olan ana kaynaktır.

İran'da faaliyet gösteren silahlı gruplar bu düzlemde ele alındığında İran'ın, çok farklı motivasyonlara sahip silahlı grupların etkinlik gösterdiği bir coğrafya olduğu görülmektedir. Bu bağlamda İran'da varlık gösteren silahlı grupların ideolojik, etnik ayrılıkçı ve etno-mezhepsel karakterlere sahip olduğunu; literatürde yer alan tasnifin İran için neredeyse bütünüyle geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu motivasyonel sınıflandırmada pek çok örgüt bu ayrım noktalarını kendilerinde somutlaştırmaktadır.

İdeolojik motivasyona sahip örgütler incelendiğinde Halkın Mücahitleri Örgütü (HMÖ) bu alanı temsil eden bir örgüt olarak kendisini göstermektedir. İslam Devrimi öncesinden itibaren silahlı bir örgüt olarak faaliyet gösteren HMÖ, tarihsel süreçte ideolojik dönüşümler yaşamış olsa da esas olarak Marksizm, İslami değerler ve günümüzde demokrasi, insan hakları, cinsiyet eşitliği gibi evrensel normlar ile hibrit bir ideolojik temel oluşturmuştur (Abrahamian, 1989, s. 92). HMÖ, tıpkı İslam Devrimi öncesinde olduğu gibi İslam Cumhuriyeti Dönemi'nde de "baskı, gericilik, adaletsizlik, yoksulluk, ayrımcılık" olguları ile imgelediği mevcut siyasal sistemin şiddet yoluyla değiştirilmesini ana motivasyon ve amaç olarak benimsemiştir (Abrahamian, 1989, s. 92). Bu örgüt, mevcut İran siyasi sistemini "gerici, çağ dışı, terörizme destek veren, yoksulluğa yol açan" bir sistem olarak nitelendirmektedir. Buna karşın kendisini, bu siyasi sitemin yarattığı "olumsuzlukları ve sorunları" ortadan kaldırabilecek bir aktör olarak sunmaktadır. Buna göre HMÖ; İran'da çağdaş, seküler, halkın refahını önceleyen, dünya ile bütünleşmiş ve Orta Doğu'daki silahlı gruplarla mesafeli bir siyasi sistem oluşturmayı öngörmekte ve bu süreçte kendisini ana aktör olarak konumlandırmaktadır.

Görsel 1: HMÖ'nün Amblemi ve Propaganda Afişleri

İran'da faaliyet gösteren silahlı gruplar motivasyonel düzeyde sınıflandırıldığında kendisini gösteren ikinci küme ise etnik ayrılıkçılıktır. Orta Doğu'daki çok etnisiteli ve çok kültürlü ülkelerden bir tanesi olan İran'da, etnik siyasi hareketler İslam Devrimi öncesinde ve özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nin yarattığı koşullarla ivme kazanmaya başlamıştır. İslam Devrimi sürecinde daha etkin silahlı yapılara dönüşmeye başlayan etnik siyasi hareketler, İslam Devrimi sonrasında etnik ayrılıkçı bir motivasyonel temelde faaliyet gösteren örgütler biçiminde görünümler sunmuştur (Alam, 2013). Bu bağlamda İran'daki etnik ayrılıkçı silahlı gruplar büyük ölçüde Kürt ve Arap etnisitesi temelinde karşılık bulmuştur. İslam Devrimi sonrasında oluşturulan yeni siyasal sistem ile ihtilaf yaşayan Kürt örgütler; İKDP, PJAK, KDP-İ, KOMELE ile PAK ve

Tablo 2: İran'da Silahlı Grupların Anlatıları ve Örgütsel Kimlik İddiaları

Motivasyon	**İdeolojik**	**Etnik Ayrılıkçı (Kürt ve Arap Örgütleri)**	**Etno-Mezhepsel (Beluç Örgütleri)**
Anlatı	Gerici, çağ dışı ve aşırıcı İslam Cumhuriyeti	İşgalci, sömürgeci, asimilasyonist, ayrımcı ve baskıcı İslam Cumhuriyeti	Mezhepçi, Sünni düşmanı, işgalci ve ayrımcı İslam Cumhuriyeti
Örgütsel Kimlik İddiası	Seküler, eşitlikçi, refahı önceleyen, çağdaş siyasi sistemi oluşturabilecek yapı	Etnik grubu baskıdan, sömürüden, asimilasyondan, ayrımcılıktan ve işgalden kurtararak özgürlüğe kavuşturabilecek ve İran'ı demokratikleştirebilecek yapı	Sünnileri ve Sünni Beluç halkını savunabilecek, ayrımcılığa ve küfre karşı mücadele edebilecek yapı

İran-Irak Savaşı sürecinde Arap milliyetçiliğinin etkisiyle mobilize olan ve 1990'lı yıllarda küresel düzeyde yarattığı etnik milliyetçilikten etkilenen Arap örgütler; Ahvaz'ın Kurtuluşu İçin Arap Mücadele Hareketi (AKAMH) ve Ahvaz Ulusal Kurtuluş Hareketi (AUKH), bugün itibarıyla İran'daki etnik ayrılıkçı motivasyona sahip silahlı gruplar kümesini oluşturmaktadır (Ganberi ve Bayat, 2019, s. 177).

İran'da Kürt ve Arap örgütler özelinde somutlaşan etnik ayrılıkçı silahlı hareketlerin temel anlatıları göz önüne alındığında birtakım ortak olgu ve vurguların söz konusu olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, etnik ayrılıkçı grupların faaliyet gösterdikleri alanın "vatan" olarak tanımlanması ve buna karşın merkezî güçlerin "işgalci" olarak nitelendirilmesidir (Byman, 1998, s. 153). Bu bağlamda; İKDP, PJAK, KDP-İ, KOMELE VE PAK, İran'ın Kürdistan ve Batı Azerbaycan illerine ait belirli bölgelerden oluşan alanı "Doğu Kürdistan" (Rojhilat) olarak tanımlayarak bu alanın tarihsel olarak Kürt halkına ait olduğunu iddia etmektedir. Benzer biçimde AKAMH ve AUKH isimli Arap örgütleri ise İran'ın Huzistan ilinin esasen "Ahvaz"[1] olarak tanımlanması gerektiğini ve bu bölgenin Arap halkının tarihsel yurdu olduğunu iddia etmektedir. Söz konusu örgütler, "vatan" olarak tanımladıkları bölgelerde mevcut olan İran otoritesini ve varlığını "işgal" olarak nitelendirmekte; bu bölgelerdeki doğal kaynakların İran devleti tarafından "sömürüldüğünü" iddia etmektedir (Ahwazna, 2020; Al-Ahwaz, 2020). Diğer yandan etnik ayrılıkçı silahlı örgütler, temsil ettiklerini ve savunduklarını iddia ettikleri etnik grubun ve halkın İran'daki siyasal sistem tarafından baskı altında tutulmaya çalışıldığını; sosyal ve ekonomik mahrumiyet durumunu ve ayrımcılık uygulamalarını ana söylem hâline getirmektedir. Hem Kürt hem de Arap örgütler, kendi etnik gruplarının dil başta olmak üzere temel kimlik ve kültürel haklardan mahrum bırakıldığını ve bu durumun İran tarafından yürütülen sistematik bir asimilasyon politikasına hizmet ettiğini bu söylemler arasına eklemlemektedir.

Görsel 2: Etnik Ayrılıkçı Kürt ve Arap Örgütlerin Propaganda Afişleri

Bu anlatı ve söylemlerin karşılığında ise Kürt ve Arap örgütler kendilerini, temsil ettiklerini iddia ettikleri etnik grubun "savunma gücü" olarak konumlandırmaktadır. Bu bağlamda söz konusu örgütler, temel bir ayrım gerçekleştirerek İran'ın "saldırgan ve işgalci" konumunda olduğunu, kendilerinin ise "savunma ve direniş" pozisyonunda bulundukları-

[1] Bu ifadenin Arapça bir sözcük olarak latinize edilmiş biçimi "Ahwaz" olarak kullanılmaktadır. Ancak çalışma içerisinde bu sözcük Türkçe fonetiğe uygun olarak kullanılmıştır.

nı iddia etmektedir. Bu doğrultuda İran'ın, Kürt ve Arap halklarına yönelik asimilasyon, ayrımcılık ve sömürü politikası uyguladığını iddia eden bu örgütler, kendilerine söz konusu halkların kültürlerinin ve kimliklerinin korunmasında öncü rol oynadıkları yönünde bir örgütsel kimlik oluşturmaktadır. Bununla birlikte Kürt ve Arap örgütler, temsil ettiklerini iddia ettikleri etnik grubun yanı sıra bütünsel biçimde İran'ın demokratikleştirilmesi söylemini de paylaşmaktadır.

Son olarak gerek literatürde ve gerekse pratikte son derece istisnai bir olgu olan etno-mezhepsel kimlik, İran'daki silahlı grupların motivasyonel temelleri arasında yer almaktadır. Etnik kimlik ve mezhep kimliğinin birbirinden ayrıştırılamayacak biçimde iç içe geçtiği bir kimlik formunu ifade eden etno-mezhepsel kimlik, İran özelinde Sünni Beluç toplumunda karşılık bulmaktadır. İran'da en büyük Sünni nüfusa sahip bölgelerin başında gelen Sistan ve Beluçistan bölgesinde faaliyet gösteren silahlı gruplar etno-mezhepsel kimlik motivasyonuna sahiptir. Söz konusu gruplar, Sünni Beluç kimliğinin İran'daki siyasal yapı tarafından tehdit altında olduğunu; İran'da Sünnilere yönelik ayrımcılık ve dışlamanın bulunduğunu, Beluç kültürünün yok edilmek istendiğini iddia etmektedir (Dashti 2012, s. 67). Bu noktada İran devletine ve Şii mezhebine tekfirci bir yaklaşım da sergileyebilen Sünni Beluç örgütler, kendilerini İran'daki tüm Sünni toplumların ve özelde ise Sünni Beluç toplumunun koruyucusu, kâfir ilan edilen İran devletine karşı dinî bir görev icra eden gruplar olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda söz konusu grupların, bütünsel düzeyde İran'daki Sünni toplumları ana hedef kitlelerden bir tanesi olarak belirlediğini ve Sünni Beluç kimliğinin ise ana motivasyon kaynağı olarak konumlandığını söylemek mümkündür.

Görsel 3: Etno-Mezhepsel Beluç Örgütlerin Propaganda Afişleri

2. İran'da Silahlı Grupların Örgütsel Yapıları ve Stratejileri

İran'da faaliyet gösteren silahlı gruplara ilişkin olarak net bir görünüm sunulması adına yapılan motivasyonel sınıflandırmanın ardından gelen ikinci ana çerçeve; örgütsel yapı, strateji ve eylem biçimi parametrelerinden oluşmaktadır. Tüm silahlı gruplar; kendilerine has yapılanma modeli, stratejik yaklaşım ve eylem biçimine sahip olmakla birlikte birtakım ortak nitelikler temelinde hareket etmektedir. Bu bağlamda silahlı grupların yapılanma, strateji ve eylem biçimleri konusunda birkaç temel niteliğin ve sınıflandırma ölçütünün varlığından söz etmek mümkündür.

Silahlı örgütler farklı niteliklere sahip yapılanma biçimleri temelinde oluşum ve gelişim göstermektedir. Yapılanma ve örgütlenme biçimleri silahlı grupların hareket tarzlarını ve stratejilerini de yansıtan karakteristik unsurlar arasındadır. Bu bağlamda silahlı grupların yapılanma ve örgütlenme biçimleri çerçevesinde üç ana model ön plana çıkmaktadır. Bu modeller katı hiyerarşik, esnek hiyerarşik ve zayıf merkeziyet modelleridir (Mardsen ve Schmid, 2011, s. 187). Buna göre katı hiyerarşik model çerçevesinde örgütlenmiş olan silahlı gruplarda; eğitim, eylem kararları, örgütsel kaynakların tahsisi ve kullanımı gibi farklı konularda yukarıdan aşağı bir belirlenim söz konusudur. Esnek hiyerarşik yapılarda ise silahlı grubun ana stratejik yönelimlerinin; söylem, propaganda ve eylem tarzı ile kaynak tahsisinin yukarıdan aşağı belirlenim göstermesinin yanında orta ve alt kadrolara belirli düzeylerde inisiyatif alanı tanınmaktadır (Mardsen ve Schmid, 2011, s. 187). Son olarak zayıf merkezîyet/hücre tipi yapılarda; örgütün alt kademelerinin bazı alanlarda merkezî yönetim ile ilişkisi bulunmakta ancak eylem kararları, kaynak tahsisi ve örgüt içi kararlarda otonom bir ortam söz konusu olmaktadır.

Bu çerçevede silahlı grupların yapılanma ve örgütlenme biçimleri açısından ikinci temel boyut; siyasi kanat, askerî kanat ve çatı yapılanma konseptleridir (Ganor, 2008). Silahlı gruplar, bir örgütsel yapı olarak sahip oldukları siyasi hedefleri temsil eden ve çoğu zaman "parti, hareket, meclis" gibi isimlerle tanımlanan siyasi birimler oluşturmaktadır. Bu birimler silahlı grupların siyasi kanatlarını temsil etmekte; bu grupların siyasi çalışmaları ve kararları, iç işleyişleri ve ideolojik faaliyetleri bu birimler tarafından yürütülmektedir (O'Neill, 2005, s. 136). Bazı silahlı gruplarda siyasi faaliyetleri ve çalışmaları yürütmek amacıyla çatı yapılanmalar meydana getirilmektedir. Bu yöntemi uygulayan silahlı gruplar, "parti, hareket, meclis" adı verilen siyasi birimin de bağlı olduğu üst bir yapılanma oluşturmaktadır. Silahlı gruplar çatı yapılanma oluşturma yoluyla "askerî-ideolojik silahlı grup" kimliğinden bağışık bir biçimde "sivil organ" kimliği ve görünümü ile meşruiyet tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu organlar faaliyetlerini genellikle hedef ülke dışında yürütmektedir (Victoroff, 2005, s. 6). Dolayısıyla bu organlar veya siyasi birimler aynı zamanda silahlı grupların ülke dışı yapılanmalarını da temsil etmektedir. Diğer yandan silahlı grupların eylemleri, militan eğitimleri ve lojistik faaliyetleri ise askerî kanat tarafından üstlenilmektedir. Bu birimler silahlı grupların eylem stratejilerini ve biçimlerini belirlemekte, militanların askerî eğitim faaliyetleri üzerine yoğunlaşmakta ve silahlı grubun siyasi hedeflerine uygun bir fiziki kazanım elde etme yönünde varlık göstermektedir. Silahlı gruplar, söz konusu askerî kanat faaliyetlerinde kır gerillası ve şehir gerillası olmak üzere iki ana yaklaşımdan birini tercih etmektedir (Ganor, 2008). Bu tercihte, grubun militan kadrosunun sosyolojik durumu, grubun ana faaliyet alanı olarak tanımladığı bölgenin nitelikleri ve grubun hedef kitle olarak belirlediği toplumsal tabanın sosyolojik yapısı belirleyici olmaktadır.

Bununla birlikte silahlı gruplar açısından yeni bir eğilim olarak askerî kanat ile dolaylı ilişkiye sahip olan ve çoğu zaman "milis" şeklinde tanımlanan birimler, silahlı grupların örgütsel kapasitelerindeki önemli unsurlar arasındadır. Genellikle silahlı grubun askerî kanadı ile doğrudan ve organik bir ilişkiye sahip olmayan, örgüt hiyerarşisinde yer almayan, 3-5 kişilik hücreler biçiminde eylemler gerçekleştiren bu birimler, silahlı grupların toplumsal tepki ile karşılanabilecek olan eylemlerinde kendilerini göstermektedir. Silahlı gruplar, "milis" olarak tanımladıkları bu birimler sayesinde toplumsal tepki, kınanma ve prestij kaybı potansiyeli taşıyan eylemlerin sorumluluğundan sıyrılmayı hedeflemektedir.

Silahlı grupların yapılanma modelleri ile etkileşim içinde olan ve grubun hareket tarzına yön veren ikinci ana olgu örgütsel stratejidir. Örgütsel strateji, silahlı grubun kendisi için ana siyasal amaç olarak belirlediği hedefe ulaşması doğrultusunda başvurmayı öngördüğü/başvurduğu yöntemler bütününü ifade etmektedir (O'Neill, 2005, s. 65). Bu yöntemler genellikle kitlesel ayaklanmalar yaratmak, silahlı eylemler düzenlemek, diğer silahlı gruplarla iş birliği gerçekleştirmek veya onlarla rekabet etmek, sivil toplum çalışmaları yürütmek ve propaganda faaliyetlerinden oluşmaktadır. Bu unsurlardan her biri, silahlı grubun ideolojisine ve kapasitesine bağlı olarak farklı yoğunluklarda işlev göstermektedir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde İran'daki silahlı grupların, motivasyonel farklılıklarla birlikte örgütlenme ve strateji düzeyinde de önemli farklılıklar gösterdiği söylenebilir. İdeolojik, etnik ayrılıkçı ve etno-mezhepsel silahlı grupların farklı yapılanma ve stratejilere sahip olmaları, net bir görünümün ortaya konulması adına spesifik odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda İran'daki ideolojik motivasyonlu silahlı grup örneğini temsil eden HMÖ incelendiğinde, örgütün net bir siyasi kanat-askerî kanat ayrımına sahip bir anlayışı benimsediği görülmektedir. Buna göre siyasi kanat "parti" organları tarafından temsil edilirken askerî kanat "İran Ulusal Kurtuluş Ordusu" isimli yapı tarafından temsil edilmektedir. HMÖ, geçmişten bu yana şehir gerillası yaklaşımına sahip olan bir örgüt olmuştur. Bu durumun temelinde örgüt kurucularının ve örgütün toplumsal tabanının şehir sosyolojisine ait olması ve örgütün İran'ın bütününde gerçekleştirilecek bir devrime odaklanması yer almaktadır. İran-Irak Savaşı döneminde "ordulaşma" hamlesi gerçekleştiren HMÖ'nün bugün itibarıyla İran içindeki stratejisi, şehir gerillası yöntemine uygun olarak "Ayaklanma Birimleri" (Kanunhaye Şureşi) yapısı ile kitlesel hareketler organize etmek veya kitlesel hareketleri yönlendirmektir (Cohen,

2009). Geçmişte bombalama ve suikast eylemlerini benimseyen HMÖ bugün itibarıyla DMO, polis ve Besic güçleri ile resmî kurumları hedef alan düşük düzeyli silahlı saldırılar ve sabotaj eylemlerine yönelmiş durumdadır. Örgüt, İran dışında Paris merkezli siyasi çatı yapılanması olan "İran Ulusal Direniş Konseyi" aracılığıyla mitingler, anma etkinlikleri, yürüyüş ve protesto gösterileri, yayın faaliyetleri gibi siyasi çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Görsel 4: HMÖ'nün Ayaklanma Birimlerine (Kanunhaye Şureşi) Ait Görüntüler

İkinci olarak etnik ayrılıkçı silahlı gruplar örgütsel yapı ve strateji bağlamında değerlendirildiğinde daha fazla çeşitlilik arz eden bir görünüm karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda etnik ayrılıkçı Kürt örgütler bu çeşitliliğin en önemli boyutunu oluşturmaktadır. İran'da etnik ayrılıkçı Kürt hareketini oluşturan beş ana aktör olan İKDP, Komele, PJAK, KDP-İ ve PAK çerçevenin örneklem alanını teşkil etmektedir.

Etnik ayrılıkçı Kürt hareketini oluşturan aktörler, örgütsel düzeyde incelendiğinde göze çarpan ilk nitelik bu hareketler içindeki fraksiyonlaşma düzeyinin yüksekliğidir. Bu durum, İran etnik ayrılıkçı Kürt hareketinin beş farklı örgütten oluşmasının arka planını ortaya koymaktadır. İdeolojik yaklaşım, liderlik algısı, örgütsel yapı ve stratejideki anlayış farklılıkları gibi hususlar; söz konusu bu örgütlerin farklı bir yapı olarak örgütlenmelerini ve birbirlerinden farklılaşmaları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu noktada geleneksel etnik milliyetçilik ve özerklik hedefine sahip olan İKDP; sol-sosyalist yönelime sahip olan Komele; PKK terör örgütünün ideolojik anlayışını ve demokratik konfederalizm hedefini benimseyen PJAK; İKDP'nin, İran Kürt siyasi hareketindeki tarihsel öncülüğüne meydan okuyan KDP-İ ile sol yönelim ve bağımsızlık eğilimine sahip olan PAK farklı yapılanma ve strateji modellerine sahiptir.

Bu örgütsel yapı ve strateji farklılıklarının ortaya konması her bir örgütün spesifik olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu değerlendirme, İran etnik ayrılıkçı Kürt hareketlerinin örgütsel ve stratejik düzeydeki genel görünümünü meydana getirmektedir. Bu bağlamda İran etnik ayrılıkçı Kürt hareketinin öncül aktörü olan İKDP'nin örgütlenme biçimi ve stratejik yönelimi göz önüne alındığında örgütün; özerklik siyasi hedefine sahip, siyasi ve askerî kanat ayrımının (Parti-İKDP Peşmergeleri) bulunduğu ve katı hiyerarşik bir yapılanma modeline sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte İKDP; stratejik düzeyde kır gerillası anlayışını ve DMO, sınır muhafızları ve Besic mensuplarına yönelik silahlı saldırı eylem tipini benimsemektedir. Bununla birlikte örgütün "milis" yapılanması olarak faaliyet gösteren "Zagros Şahinleri" grubu da DMO ve Besic mensuplarına yönelik suikast eylemleri gerçekleştirmektedir. İKDP'nin stratejik vizyonunun diğer bileşenleri ise Avrupa ülkelerinde siyasi faaliyetler yürütmek ve İran içerisinde kitle hareketleri öncülük etmek, diğer sistem muhalifi siyasi veya silahlı gruplar ile iş birliği platformları oluşturmaktır.

İKDP'nin ardından İran etnik ayrılıkçı Kürt hareketinin tarihsel düzeyde ikinci önemli temsilcisi konumunda olan Komele ise özerklik hedefi, siyasi-askerî kanat ayrımı (Parti-Komele Peşmergeleri), kır gerillası anlayışı ve katı hiyerarşik yapılanma biçimi bağlamlarında İKDP ile paralellik göstermektedir. Komele, düşük bir eylemsellik sergilemekte, eylem hedefleri DMO ve sınır muhafızlarından oluşurken eylem tipi ise silahlı saldırı olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejik çerçevede ise Komele, Avrupa ülkelerinde sınırlı siyasi faaliyetler yürütebilmekte, İran'da ise silahlı mücadelenin yanı sıra daha çok üniversite gençliği içerisinde ideolojik propaganda faaliyetlerine yoğunlaşmaktadır.

İran Kürt etnik ayrılıkçı hareketleri içinde İran dışındaki bir örgütün yerel kolu olma niteliğine sahip olan PJAK, örgütsel ve stratejik düzeylerde de bu istisnai niteliğinin yansımalarını göstermektedir. Siyasi hedef olarak PKK terör örgütünün ideolojik anlatısına paralel biçimde demokratik konfederalizmi[2] belirlemiş olan PJAK yine PKK'nın örgütsel yapılanma modeline paralel bir anlayışı benimsemiştir (Purmusevi vd., 2010, s. 124, 125). Buna göre katı hiyerarşik-bir biçimde siyasi-askerî kanat ayrımının kapsamlı şekilde uygulandığı PJAK'ta, "Parti-YRK/HPJ" şeklinde kadın ve erkek militanların ayrı silahlı birimlere mensup olduğu görülmektedir. Benzer biçimde siyasi çatı yapılanmalara da sahip olan PJAK, KODAR ve KJAR isimli iki ayrı oluşumu barındırmaktadır. Bununla birlikte kır gerillası modeline göre faaliyet gösteren PJAK; DMO, sınır muhafızları ve Besic mensuplarına yönelik silahlı saldırılar gerçekleştirmektedir. Stratejik düzeyde; kitle hareketleri yaratan, diğer etnik ayrılıkçı ve etno-mezhepsel silahlı gruplarla siyasi ve askerî iş birliği gerçekleştiren ve demokratik konfederalizm projesine ilişkin propaganda faaliyetlerine odaklanan PJAK, pek çok Avrupa ülkesinde PKK terör örgütü iltisaklı yapılanmalarla koordineli biçimde çalışmalar yürütmektedir.

Görsel 5: Etnik Ayrılıkçı Kürt Örgütlerin Militanları (PJAK, İKDP, Komele, PAK)

İKDP'den ayrılan bir grubun oluşturduğu KDP-İ örgütü, örgütsel yapı ve strateji düzeyinde İKDP ile rekabet edebilecek bir anlayış benimsemeye çalışsa da bu amaçtan uzak kalmaktadır. Siyasal hedefini özerklik olarak belirleyen, siyasi-askerî kanat ayrımını ve kır gerillası modelini benimseyen KDP-İ, 2006 yılında ilan ettiği kuruluşundan itibaren son derece düşük düzeyli bir eylemsellik ve siyasi faaliyet göstermiştir. DMO ve sınır muhafızlarına yönelik münferit silahlı saldırı eylemleri gerçekleştiren KDP-İ bugün itibarıyla Avrupa ülkelerinde büyük bir etkinliğe sahip olmayan siyasi çalışmalar yürütmektedir.

Son olarak özellikle 2014 yılı itibarıyla Irak'ta DEAŞ ile mücadele sürecinde uluslararası koalisyon desteği ile güç kazanmış olan PAK, dört parçalı bağımsız Kürdistan siyasal hedefi ve katı hiyerarşik yapılanması ile dikkat çekmektedir. Örgütün lideri Hüseyin Yezdanpenah'ın şahsında somutlaşan örgütte siyasi-askerî kanat ayrımı bu bağlamda belirsizlik arz etmektedir. Kır gerillası modelini benimseyen PAK, "Doğu Kürdistan Özgürlük Şahinleri" isimli yapısı ile DMO ve daha çok sınır muhafızlarına yönelik eylemler gerçekleştirmektedir.

Etnik ayrılıkçı Kürt gruplarda söz konusu örgütsel ve stratejik nitelikler kendisini gösterirken etnik ayrılıkçı Arap gruplar ise daha farklı bir görünüm oluşturmaktadır. İran'da etnik ayrılıkçı Arap gruplar açısından öne çıkan ilk husus fraksiyonlaşma düzeyindeki düşüklüktür. Etnik ayrılıkçı Kürt grupların aksine bugün itibarıyla İran'da faaliyet gösteren iki Arap silahlı grup bulunmaktadır. Ahvaz'ın Kurtuluşu İçin Arap Mücadele Hareketi (AKMH) ve Ahvaz Ulusal Kurtuluş Hareketi (AUKH) söz konusu iki silahlı grup olarak İran'da aktif biçimde faaliyetlerini sürdürmektedir (Ganberi ve Bayat, 2019, s. 177). Bu gruplar örgütsel yapı ve strateji açılarından değerlendirildiklerinde Kürt gruplara kıyasla önemli farklılıklar kendisini göstermektedir. Bu farklılık en net biçimde eylem alanları ve eylem tipinde gözlemlenmektedir. Buna göre AKAMH örgütünün bağımsızlığı hedeflediği ve örgütte siyasi-askerî kanat ayrımının mevcut olduğu görülmektedir. Buna karşın, esnek hiyerarşik ve hücre tipi örgütlenme modeli ile şehir gerillası yöntemini esas alan AKAMH, büyük ölçüde bombalı eylem

[2] 2004 yılında PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan tarafından açıklanan; Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de ulus devlet yapılarının ortadan kaldırılarak otonom yapılar oluşturmayı öngören örgütsel hedef.

Tablo 3: Etnik Ayrılıkçı Kürt Örgütlerin Örgütsel ve Stratejik Durumları

Örgüt	İKDP	Komele	PJAK	KDP-İ	PAK
Hedef	Özerklik	Özerklik	Demokratik Konfederalizm	Özerklik	Bağımsızlık
Siyasi-Askerî Yapılanma	Parti-İKDP Peşmergeleri, Zagros Şahinleri (Milis)	Parti-Komele Peşmergeleri	Parti-YRK/HPJ, KODAR-KJAR (Çatı Yapılanmaları)	Parti-KDP-İ Peşmergeleri	Siyasi-askerî kanat ayrımı belirsiz, Doğu Kürdistan Özgürlük Şahinleri
Örgütlenme Tipi	Katı hiyerarşik	Katı hiyerarşik	Katı hiyerarşik	Katı hiyerarşik	Katı hiyerarşik
Kır-Şehir Gerillası	Kır gerillası	Kır gerillası	Kır gerillası	Kır gerillası	Kır gerillası
Eylem Tipi	Silahlı saldırı	Silahlı saldırı	Silahlı saldırı	Silahlı saldırı	Silahlı saldırı
Eylem Hedefleri	DMO, Sınır Muhafızları, Besic	DMO, Sınır Muhafızları	DMO, Sınır Muhafızları, Besic	DMO, Sınır Muhafızları	DMO, Sınır Muhafızları
Eylem Bölgeleri	Urmiye, Hoy, Merivan, Serdeşt, Uşnu, Osvaniye	Serdeşt, Merivan	Maku, Serdeşt, Senendec, Merivan, Piranşehr	Serdeşt	Senendec
Yurt Dışı Faaliyetleri	Avrupa'da yoğun siyasi faaliyetler	Avrupa'da düşük düzeyli siyasi faaliyetler	Avrupa'da PKK ile koordineli siyasi faaliyetler	Avrupa'da düşük düzeyli siyasi faaliyetler	-
Strateji	Silahlı mücadele, kitle hareketleri yaratmak, siyasi iş birliği platformları oluşturmak	Silahlı mücadele, kitle hareketleri yaratmak, ideolojik propaganda çalışmaları yürütmek	Silahlı mücadele, kitle hareketleri yaratmak, diğer etnik ayrılıkçı ve etno-mezhepsel silahlı gruplarla siyasi ve askerî iş birliği, demokratik konfederalizm projesinin propagandasını yapmak	Silahlı mücadele	Silahlı mücadele

tipini benimsemektedir. Muhiddin el-Nasır Şehitler Tugayı isimli askerî kanat tarafından gerçekleştirilen söz konusu eylemlerin hedefleri ise DMO, Besic mensupları, polis güçleri, resmî kurumlar ve altyapı tesisleri olmaktadır. İran'da kitle hareketleri oluşturmak ve şiddet eylemleri gerçekleştirme stratejisine sahip olan AKAMH, İran dışında ise özellikle Danimarka ve Hollanda merkezli siyasi faaliyetler yürütmektedir.

İkinci olarak AUKH ise siyasi-askerî kanat ayrımı dışında AKAMH'yi andıran bir yapılanmaya sahiptir. Siyasi-askerî kanat ayrımı bağlamında belirsizlik gösteren AUKH, tıpkı AKAMH gibi bağımsızlık hedefi doğrultusunda esnek hiyerarşi ve şehir gerillası yöntemi ile faaliyet göstermektedir. Eylem tipi olarak silahlı eylemleri benimseyen AUKH bu eylemlerini AKAMH gibi DMO, Besic ve polis güçlerine yöneltmektedir. İran içerisinde bu faaliyetleriyle varlık gösteren AUKH, Kanada ve Danimarka merkezli yapılanmasıyla birlikte siyasi çalışmalar yürütmektedir.

Etnik ayrılıkçı Arap örgütlerin örgütlenme ve strateji anlayışları ele alındığında Kürt örgütlerden farklılaştığı anlaşılmaktadır. Bu durumun temelinde, etnik ayrılıkçı Arap örgütlerin daha yekpare bir görünüm oluşturması yer almaktadır. Bu nedenle bu örgütlerin davranış biçimlerinin anlaşılması ve öngörülmesi daha kolay bir hâl almaktadır.

Son olarak İran'daki silahlı gruplar içerisinde istisnai yere sahip olan etno-mezhepsel grupların

Tablo 4: Etnik Ayrılıkçı Kürt Örgütler Tarafından Gerçekleştirilen Önemli Eylemler

Tarih	Örgüt	Eylem
24 Şubat 2007	PJAK	Hoy yakınlarında, üst düzey DMO komutanlarını taşıyan askerî helikopter düşürüldü. Saldırıda 13 asker hayatını kaybetti.
19 Nisan 2016	PAK	Senendec'de düzenlenen askerî tören sırasında gerçekleştirilen saldırıda 2 asker hayatını kaybetti.
4 Mayıs 2016	İKDP	Serdeşt'te DMO askerlerine yönelik olarak düzenlenen saldırıda 10 asker hayatını kaybetti.
13 Ekim 2016	PJAK	Serdeşt ve Merivan'da düzenlenen saldırılarda en az 25 DMO askeri hayatını kaybetti.
19 Mart 2017	İKDP-Zagros Şahinleri	Piranşehr'de DMO askerlerine yönelik olarak düzenlenen saldırıda 2 asker hayatını kaybetti, pek çok asker yaralandı.
5 Mayıs 2020	PJAK	Divandere kırsalında çıkan çatışmada biri albay olmak üzere 3 DMO askeri hayatını kaybetti.

Tablo 5: Etnik Ayrılıkçı Arap Örgütlerin Örgütsel ve Stratejik Durumları

Örgüt	AKAMH	AUKH
Siyasal Hedef	Bağımsızlık	Bağımsızlık
Siyasi-Askerî Yapılanma	Örgüt-Şehit Muhiddin el-Nasır Tugayı, Şehit Razi el-Zerkani Taburu, el-Faruk Taburu	Belirsiz
Örgütlenme Tipi	Esnek hiyerarşik-hücre tipi	Esnek hiyerarşik-hücre tipi
Kır-Şehir Gerillası	Şehir gerillası	Şehir gerillası
Eylem Hedefleri	DMO mensupları, Besic, polis, resmî kurumlar, altyapı tesisleri	DMO mensupları, Besic, polis, resmî kurumlar, altyapı tesisleri
Eylem Bölgeleri	Ahvaz, Mahşehr	Ahvaz, Mahşehr
Eylem Tipi	Bombalama, sabotaj, silahlı saldırı (nadiren)	Silahlı saldırı
Yurt Dışı Faaliyetleri	Danimarka ve Hollanda merkezli siyasi çalışmalar	Kanada ve Danimarka merkezli siyasi faaliyetler
Strateji	Kitle hareketleri yaratmak ve bu hareketlere öncülük etmek, şiddet eylemleri gerçekleştirmek	Kitle hareketleri yaratmak ve bu hareketlere öncülük etmek, şiddet eylemleri gerçekleştirmek

istisnai niteliklerini örgütsel yapı ve strateji bağlamında da sergilediklerini söylemek mümkündür. Sünni Beluç kimliğini motivasyonel temel hâline getiren Ceyşü'l-Adl ve Ensar el-Furkan örgütleri,

Tablo 6: Etnik Ayrılıkçı Arap Örgütlerin Gerçekleştirdiği Önemli Eylemler

Tarih	Örgüt	Eylem
25 Haziran 2006	AKAMH	Ahvaz'da gerçekleştirilen 2 ayrı bombalı eylemde 9 kişi hayatını kaybederken çok sayıda kişi yaralandı.
15 Nisan 2011	AUKH	AUKH üyelerinin öncülüğünde gerçekleşen protesto hareketlerinde 1 polis hayatını kaybederken birçok güvenlik gücü yaralandı.
27 Kasım 2013	AKAMH	Mahşehr'de bulunan doğal gaz boru hattına yönelik sabotaj gerçekleştirildi.
2 Nisan 2015	AUKH	Ahvaz'da gerçekleştirilen silahlı saldırıda 3 polis hayatını kaybetti.
15 Mayıs 2017	AUKH	Ahvaz'da gerçekleştirilen saldırıda 2 polis hayatını kaybetti.
26 Şubat 2018	AKAMH	Ahvaz'da askerî geçit töreni sırasında düzenlenen bombalı saldırıda 25 kişi hayatını kaybetti.

ideolojik ve etnik ayrılıkçı örgütlerden ciddi biçimde ayrılmaktadır. Bu ayrım Sünni Beluç örgütlerin yapılanma, eylem tipi ve hedefi ile stratejik anlayışlarında netleşmektedir.

Bu bağlamda Beluçistan'ın bağımsızlığı ve İran Sünnilerinin kurtuluşu şeklinde bir siyasal hedefe sahip olan Ceyşü'l-Adl bu net ayrımı somutlaştırmaktadır. Zayıf merkezîyet ve hücre tipi yapılanmaya sahip olan Ceyşü'l-Adl kır ve şehir gerillası modellerini eş güdüm içinde uygulamaktadır. Bu noktada çok farklı eylem tiplerini uygulayan örgüt, bombalı eylemler başta olmak üzere silahlı saldırı, sabotaj, kaçırma ve suikast eylemleri gerçekleştirebilmektedir. (Musevi vd., 2017, s. 87). Söz konusu eylemlerin hedefleri ise DMO, sınır muhafızları, polis ve Besic güçlerinin yanı sıra altyapı tesisleri ve siviller de olabilmektedir. Bu örgüt stratejik düzeyde ise söz konusu eylemler ile İran güvenlik güçlerine yönelik yıpratma savaşı stratejisini uygulamaktadır.

Görsel 6: Etno-Mezhepsel Beluç Örgütlerin Militanları (Ensar el-Furkan, Ceyşü'l-Adl)

Tablo 7: Etno-Mezhepsel Beluç Örgütlerin Örgütsel ve Stratejik Durumları

Örgüt	Ceyşü'l-Adl	Ensar el-Furkan
Siyasal Hedef	Bağımsızlık, Sünnilerin kurtuluşu	Bağımsızlık, Sünnilerin kurtuluşu
Siyasi-Askerî Yapılanma	Belirsiz	Belirsiz
Örgütlenme Tipi	Zayıf merkezîyet/ hücre tipi	Zayıf merkezîyet/ hücre tipi
Kır-Şehir Gerillası	Kır ve şehir gerillası	Kır ve şehir gerillası
Eylem Hedefleri	DMO mensupları, Besic, polis, altyapı tesisleri, siviller	DMO mensupları, Besic, polis, altyapı tesisleri
Eylem Bölgeleri	Sarevan, Çebahar, Zahidan	Çebahar, Zahidan
Eylem Tipi	Bombalama, silahlı saldırı, kaçırma, suikast, sabotaj	Bombalama, silahlı saldırı, kaçırma, suikast, sabotaj
Ülke Dışında Faaliyetler	-	-
Strateji	İran güvenlik güçlerine yönelik yıpratma savaşı	İran güvenlik güçlerine yönelik yıpratma savaşı

Tablo 8: Etno-Mezhepsel Beluç Örgütler Tarafından Gerçekleştirilen Önemli Eylemler

Tarih	Örgüt	Eylem
6 Aralık 2018	Ensar el-Furkan	Çebahar'da polis merkezinin yakınlarında düzenlenen bombalı saldırıda 2 kişi hayatını kaybetti.
13 Şubat 2019	Ceyşü'l-Adl	Zahidan'da DMO personelini taşıyan araca düzenlenen bombalı saldırıda 27 asker hayatını kaybetti.
30 Haziran 2020	Ceyşü'l-Adl	Zahidan'da, yerel bir Besic komutanın da içinde olduğu araca düzenlenen bombalı saldırıda komutanın hayatını kaybettiği iddia edildi.

Hareket Ensar ve Hizbul Furkan isimli iki örgütün birleşme kararıyla oluşturulan Ensar el-Furkan örgütü ise Ceyşü'l-Adl örgütü ile paralel bir çizgi takip etmektedir. Bağımsız Beluçistan ve İran Sünnilerinin kurtuluşu hedeflerine sahip olan Ensar el-Furkan da tıpkı Ceyşü'l-Adl gibi zayıf merkezîyet çerçevesinde kır ve şehir gerillası modelini uygulamaktadır. DMO mensupları, sınır muhafızları, polis ve Besic güçlerine yönelik bombalı eylemler, silahlı saldırılar, sabotaj eylemleri gerçekleştirebilmektedir (Musevi vd., 2017, s. 88).

3. İran'da Silahlı Gruplar ve Küresel - Bölgesel Bağlam

Silahlı grupların bütünsel çerçevede incelenmesi bağlamında motivasyonel temeller ve örgütsel yapı ve stratejinin ardından son düzlem bu grupların küresel-bölgesel ilişkileri veya küresel-bölgesel bağlamda edindikleri konumdur. Silahlı gruplar amaçları ve stratejileri doğrultusunda yalnızca belirli bir ülkenin sınırları dâhilinde ve yalnızca belirli bir ülkenin siyasi, ekonomik, toplumsal bağlamın-

da etki göstermemektedir. Silahlı gruplar bunun ötesinde küresel ve bölgesel düzeyde çok farklı etki gücüne ve niteliklere sahip olabilmektedir. Bu durum küresel ve bölgesel düzeyde, devletler ve silahlı gruplar arasında temas kurulması şeklinde kendisini gösterebileceği gibi silahlı grupların ideolojileri ve sosyopolitik etkileşim nitelikleri biçiminde de ortaya çıkabilmektedir.

İlk olarak küresel veya bölgesel düzeyde, silahlı gruplar ve devletler arasında temas kurulması ve bunların farklı düzeylerde geliştirilmesine odaklanmak gerekmektedir. Bu çerçevede, bir silahlı grup ve devlet arasında birkaç farklı biçimde ilişki kurulabilmekte, bu ilişkiler farklı niteliklere ve bağlamlara sahip olabilmektedir. Silahlı gruplar ve devletler arasında kurulan ilişkiler amaç ve biçim yönünden farklı şekillerde kategorize edilmektedir (Byman, 2005, s. 21). Bu bağlamda amaçsal düzlemde temel olarak siyasal/ideolojik ve pragmatik olmak üzere iki farklı ilişki biçiminin mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre devletler ve silahlı gruplar arasında siyasi veya ideolojik anlayış birliğinin bir sonucu olarak destek ve iş birliği ilişkisi kurulabilmektedir (Byman vd., 2001, s. 21). Diğer yandan pragmatik ilişki biçiminde ise siyasi veya ideolojik düzeyde herhangi bir ortak zemine sahip olmayan devlet ve silahlı grup arasında ortak çıkarlara dayalı bir iş birliği tesis edilebilmektedir (Byman, 2005). Bu durum daha çok devletlerin silahlı grupları bir dış politika aracı olarak kullandıkları veya rakiplerini yıpratma amacıyla başvurdukları, silahlı grupların ise örgütsel varlığını koruma ve geliştirme adına yöneldikleri bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar temel düzeyde siyasi/ideolojik ve pragmatik ilişki biçiminde iki farklı kategori mevcut olsa da kimi durumlarda bu iki kategorinin muğlak bir görünüm aldığı, devletler ve silahlı gruplar arasındaki ilişkilerin niteliğinin hangi kategoriye ait olduğu konusunda karmaşıklık yaşandığını da belirtmek gerekmektedir. Buna göre siyasal/ideolojik bir ilişki biçimi aynı zamanda pragmatik bir nitelik taşıyabilirken pragmatik ilişki biçimi ise zaman içinde siyasi/ideolojik bir niteliğe sahip olabilmektedir.

Diğer yandan devletler ve silahlı gruplar arasındaki ilişkiler kategorik ve nitel açıdan sınıflandırılmakla beraber biçimsel düzeyde de birtakım farklılıklar mevcuttur. Devletler ve silahlı gruplar arasında; askerî-istihbari ilişki, siyasi-ideolojik ilişki ve mali ilişki biçimleri söz konusu olmaktadır. Buna göre devletler; herhangi bir silahlı gruba silah desteği, barınma desteği, askerî eğitim desteği ve istihbarat desteği sunabilirken silahlı grubun uluslararası alanda meşruiyet ve destek kazanmasına yönelik olarak siyasi ve ideolojik destek ortaya koyabilmekte veya silahlı grupların yalnızca kendi sınırlarında siyasi faaliyetler göstermesine olanak tanıyabilmektedir (Byman, 2005). Son olarak ve en sık gözlemlenen biçimiyle devletler, silahlı gruplara mali destek sunabilmekte ve silahlı grupların varlıklarını sürdürmelerine fırsat tanımaktadır. Söz konusu ilişki biçimlerinin her biri tikel olarak geçerli olabileceği gibi eş güdüm içinde de kendisini gösterebilmektedir.

Silahlı grupların küresel ve bölgesel ölçekte sahip oldukları bir diğer konum ise ideolojik veya sosyopolitik etkileşim nitelikleridir. Silahlı gruplar, ideolojileri ve motivasyonel temelleri doğrultusunda küresel veya bölgesel düzeyde sınırların ötesine geçerek farklı coğrafyalardaki toplulukları etkileme ve aynı zamanda bu topluluklardan etkilenme özelliğine sahiptir (Crenshaw, 1981). Buna göre bir silahlı grup, esas aldığı ideolojik temel çerçevesinde küresel ve bölgesel bir hedef kitle belirleniminde bulunabilmekte veya silahlı grubun ideolojisi ya da faaliyetleri farklı coğrafyalardaki hareketlere ilham kaynağı olabilmektedir. Bununla birlikte silahlı gruplar, diğer coğrafyalardaki siyasal hareketlerden etkilenebilmekte ve bu hareketleri bir örneklik alanı olarak benimseyebilmektedir.

İran'daki silahlı gruplar bu açıdan değerlendirildiklerinde hem küresel-bölgesel ilişki ağları yönüyle hem de küresel-bölgesel ideolojik etkileşim alanları yönüyle geniş bir alan oluşturmaktadır. Bu bağlamda ideolojik, etnik ayrılıkçı ve etno-mezhepsel motivasyona sahip olan silahlı grupların çok farklı küresel-bölgesel angajmanlara ve niteliklere sahip oldukları gözlemlenebilmektedir. Bu noktada en dikkat çekici silahlı grup ideolojik motivasyona sahip olan HMÖ'dür.

HMÖ, küresel-bölgesel düzeyde ilişki ağı ve küresel ideolojik etkileşim anlamında önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. HMÖ bu çerçeveler-

de değerlendirildiğinde öncelikle ideolojik etkileşimin somut yansımaları gözlemlenmektedir. Örgüt, 1960'lı yılların başından itibaren başlattığı silahlı mücadele sürecinde, ideolojik ve stratejik düzeylerde dönemin küresel koşullarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Söz konusu dönemde farklı coğrafyalarda önemli bir ivme kazanan sol hareketler, HMÖ'yü ideolojik anlayış ve hareket stratejisi düzeyinde etkilemiştir. Buna göre HMÖ, Marksizm'i ideolojik temelinin bir bileşeni hâline getirmiş ve daha çok Latin Amerika'daki sol hareketlerde gözlemlenen şehir gerillası stratejisini benimsemiştir (Cohen, 2009). Bu durum HMÖ'nün küresel konjonktürden etkilenme düzeyi hakkında bir veri sunmaktadır.

Diğer yandan HMÖ, silahlı grup-devlet ilişkisi bağlamında da çok önemli örnekler sunmaktadır. Bu örnekler özellikle İran İslam Devrimi sonrasında patlak veren İran-Irak Savaşı'nda açık biçimde gözlemlenebilmiştir. İran-Irak Savaşı döneminde İran İslam Cumhuriyeti yönetimine karşı Saddam Hüseyin ile iş birliği sergileyen HMÖ, bu süreçte Irak'tan büyük ölçekli askerî, mali ve siyasi yardım ve destek elde etmiş ve Irak topraklarını bir konuşlanma alanı olarak kullanmıştır (Singleton, 2013). Irak ve HMÖ arasındaki bu iş birliği HMÖ'nün İran'a karşı vekil güç biçiminde bir imaj ortaya koymasına yol açmıştır. Irak'tan aldığı askerî, mali ve siyasi destek ile örgütsel kapasitesini büyük oranda geliştiren HMÖ için bu durum, devletlerle kurulan iş birliği ilişkilerinin ilk ve en önemli örneklerinden bir tanesini sunmuştur.

İran-Irak Savaşı'nın sona ermesinin ardından 1990'lı yılların başlarında da Irak ile askerî, mali ve siyasi iş birliği ilişkisini sürdüren HMÖ, küresel konjonktürün değişmeye başlamasıyla birlikte hem ideolojik hem de pragmatik bir dönüşüm sürecine girmiştir. 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren küresel konjonktürde en önemli tehdit olarak tanımlanmaya başlayan radikal dinî hareketler ve özellikle ABD'nin, kaynağının İran olduğunu işaret ettiği "İslami aşırıcılık" söylemi, HMÖ'yü ideolojik açıdan bu yeni konjonktür ile uyumlu bir söylem geliştirmeye sevk etmiştir. Bu bağlamda HMÖ, kuruluş yıllarında ideolojisinin ana bileşenleri olarak esas aldığı antiemperyalizm, Marksizm, İslami demokrasi yerine sekülerizm, aşırıcılık karşıtlığı ve liberalizm olgularına yönelmiş ve söylemlerini bu çerçevede şekillendirmeye başlamıştır. Bu ideolojik dönüşüm süreci HMÖ'nün uluslararası alanda "İran ve İslami aşırıcılık tehdidi" ile mücadeleye yönelik önemli bir aktör olabileceği kanaatinin oluşmasına zemin hazırlamış ve HMÖ, siyasi çatı yapılanması İUDK aracılığıyla ABD ve Avrupa'da siyasi faaliyetlerinin kapsamını ve etkisini geliştirmeye başlamıştır (NCRI, 2020). 2000'li yılların başlangıcıyla birlikte İUDK aracılığıyla sürdürülen ABD ve Avrupa eksenli siyasi faaliyetlere 2003 yılında ABD'nin Irak işgalinin ardından koruma ilişkisi de eklenmiştir. 2003 Irak işgali sonrasında ABD, bölgede İran'ın operasyonlarına hedef olan HMÖ'yü siyasi ve fiziki düzeyde de koruma yönünde bir tutum ortaya koymuştur. 2009 yılında ABD'de HMÖ'nün terör örgütü listesine alınması yönündeki tartışmalara rağmen HMÖ, İUDK aracılığıyla ABD ve Avrupa'da siyasi faaliyetlerini yoğunlaştırmaya devam etmiştir. 2016 yılından itibaren Irak'taki güçlerini ABD'nin ara buluculuğunda Arnavutluk'a sevk eden HMÖ, bu süreci 2018 yılında tamamlamıştır. 2018 yılında dönemin ABD Başkanı Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton tarafından İran'da rejim değişikliği projesinin ana aktörü olarak konumlandırılan HMÖ, Bolton'ın görevinden ayrılmasıyla birlikte bu konuma ulaşma fırsatını yitirmiştir. Nasrabadi'ye göre bugün itibarıyla HMÖ, İUDK yapısı ile ABD ve Avrupa ülkelerinde siyasi figürler, diplomatlar, sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli aktörlerle yakın ilişkiler geliştirmekte ve sahip olduğu siyasi desteği ABD'li karar alıcıların İran'a yönelik politikaları etkileme amacıyla kullanmaya çalışmaktadır (Nasrabadi, 2020, s. 175).

İkinci olarak İran'daki etnik ayrılıkçı silahlı gruplar da küresel ve bölgesel düzeylerde ideolojik etkileşime ve devletlerle ilişki ağlarına sahiptir. İran'daki etnik ayrılıkçı Kürt gruplar arasında ilk örgütsel yapılar olan İKDP ve Komele'nin kuruluş dönemlerinde esas aldıkları ideolojik anlayışlar incelendiğinde 1945-1960 yılları arası dönemde uluslararası ortamda etkinlik ve prestij kazanan sol düşünce akımlarının, ulusal kurtuluş düşüncesi güden hareketlerin, sömürge karşıtı akımların ve etnik milliyetçilik düşüncesinin önemli bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir (Vali, 2011, s. 20). Söz konusu örgütler bölgesel düzeyde Irak'taki Kürt ha-

reketleri ile etkileşim içinde bulunmuş; bu noktada ideolojik ve fiziki etkileşimler söz konusu olmuştur. Özellikle İKDP ve Irak'taki Barzani Hareketi, İran ve Irak devletlerinin bölgesel rekabette karşılıklı olarak başvurdukları bir dış politika aracı hâline gelmiştir. Bu durum İran-Irak Savaşı döneminde de devam etmiş ve iki ülke kendi sınırlarında yaşayan Kürtleri ve Kürt örgütleri bir diğerine karşı harekete geçirmeye çalışmıştır. Bu dönemin ardından Irak, 1990'lı yıllar boyunca İKDP ve Komele örgütlerinin kendi topraklarında konuşlanmasına olanak tanımaya devam etmiştir.

Diğer yandan bölgesel konjonktür ve ideolojik etkileşim açısından PJAK, 2000'li yılların başında ortaya çıkan en önemli örnek olmuştur. PKK terör örgütü ideolojisinin İran'daki temsilcisi ve kolu niteliğiyle 2004 yılında kurulan PJAK, farklı bir coğrafyada ortaya çıkan bir terörizm hareketinin ideolojik boyutta İran içine yansıması şeklinde bir görünüm sunmuştur. 2014 yılında Irak'ta DEAŞ'a karşı oluşturulan mücadele hareketleri ve atmosferi PAK'ın ABD ve koalisyon desteği ile bu süreçte güç kazanmasını sağlarken 2015 yılında PKK'nın Türkiye'de başlattığı şehir çatışması stratejisinin etkisi ise uzun bir süredir ateşkes ve eylemsizlik sürecinde olan İKDP, Komele ve PJAK'ın yeniden silahlı mücadeleye dönme kararlarında gözlemlenmiştir. Söz konusu bu süreçlerin her biri bölgesel konjonktürün İran'daki etnik ayrılıkçı Kürt örgütlerin hareketleri üzerindeki etkileri hakkında örnekler sunmaktadır. Küresel ve bölgesel düzeyde örgütler ve devletler arasındaki ilişkiler düzeyinde ise ABD, Avrupa ülkeleri, İsrail ve Suudi Arabistan ön plana çıkmaktadır. Etnik ayrılıkçı Kürt örgütler pek çok Avrupa ülkesinde siyasi faaliyetler yürütürken aynı zamanda İran'a karşı iş birliği düzleminde zaman zaman ABD ile ilişki kurabilmektedir. Bölgesel düzeyde ise İsrail

Tablo 9: İran'daki Silahlı Grupların Küresel ve Bölgesel Etkileşimleri

Örgüt	HMÖ	Etnik Ayrılıkçı Kürt Örgütler	Etnik Ayrılıkçı Arap Örgütler	Etno-Mezhepsel Beluç Örgütler
Bölgesel Düzey (İdeolojik)	-	Irak'taki Kürt hareketlerinin etkisi, PKK ideolojisinin etkisi	-	Afganistan ve Pakistan'daki radikal dinî hareketlerin etkisi, Suriye krizinde İran'ın tutumu
Bölgesel Düzey (Pragmatik)	Saddam Dönemi'nde Irak ile askerî, mali ve siyasi destek ilişkisi, İsrail ile askerî ve mali destek ilişkisi (iddia)	Saddam Dönemi'nde Irak ile askerî, mali ve siyasi destek ilişkisi, Suudi Arabistan ve İsrail ile askerî ve mali ilişki (iddia)	Saddam Dönemi'nde Irak ile askerî, mali ve siyasi destek ilişkisi, Suudi Arabistan, BAE ve İsrail ile askerî ve mali ilişki (iddia)	Pakistan'da konuşlanma alanı, Suudi Arabistan ile askerî ve mali destek ilişkisi (iddia)
Küresel Düzey (İdeolojik)	1960'lı yıllarda antiemperyalizm, Marksizm, İslami demokrasi ve şehir gerillası stratejisi 1990'lı yıllardan itibaren sekülerizm, antiaşırıcılık ve liberalizm	Ulusal kurtuluşçuluk, sömürge karşıtlığı, etnik milliyetçilik	Ulusal kurtuluşçuluk, sömürge karşıtlığı, kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon), etnik milliyetçilik	Radikal dinî hareketler
Küresel Düzey (Pragmatik)	ABD ve Avrupa ülkeleri ile siyasi temas ve faaliyetler	ABD ile sınırlı siyasi temas, Avrupa ülkelerinde yoğun siyasi faaliyet	Avrupa ülkelerinde siyasi faaliyet	-

ve Suudi Arabistan'ın etnik ayrılıkçı Kürt örgütlere daha çok askerî-istihbari ve mali destek sunduğu sıkça dillendirilmekte ve iddia edilmektedir.

İran'daki etnik ayrılıkçı gruplar kategorisinin diğer bileşeni olan Arap örgütlerde de benzer bir durum görülmektedir. AKAMH ve AUKH örgütleri, küresel düzeyde etkili olan sömürge karşıtlığı, kendi kaderini tayin hakkı, ulusal kurtuluş hareketlerinden ideolojik düzeyde etkilenmiştir. İran-Irak Savaşı sürecinde Irak yönetiminden ciddi ölçüde askerî, mali ve siyasi destek alan AKAMH ve AUKH örgütleri 1990'lı yıllarda da bu ilişkiyi sürdürmüştür. 2000'li yıllarda Irak'ta Saddam yönetiminin devrilmesi ile birlikte söz konusu ilişki sona ererken AKAMH ve AUKH'nin Suudi Arabistan, BAE ve İsrail ile bu boşluğu doldurmaya yöneldiği iddia edilmiştir. Küresel düzeyde ise AKAMH ve AUKH Avrupa ülkelerinde özellikle Danimarka ve Hollanda'da siyasi faaliyetler yürütmektedir.

Son olarak İran'daki etno-mezhepsel silahlı gruplar küresel ve bölgesel düzeylerde değerlendirildiklerinde her iki düzeyde de farklı etkilerin söz konusu olduğu söylenebilmektedir. Bölgesel düzeyde 1980'li yıllardan itibaren Afganistan'da ve Pakistan'da kendisini göstermeye başlayan radikal dinî hareketler, söz konusu coğrafyaya komşu olan İran'daki Sünni Beluç toplumundaki siyasi hareketleri etkilemiştir. Gerek Afganistan'daki Taliban hareketi ve gerekse Pakistan'daki ayrılıkçı Beluçistan Kurtuluş Ordusu hareketinin ortaya çıkardığı ideolojik atmosfer, Sünni Beluç toplumunda etno-mezhepsel silahlı harekete ilham kaynağı olmuştur (Noraiee, 2015). Bu durum 2000 yılında, Pakistan'da örgütlenme sürecini tamamlayan Cundullah örgütünün kuruluşuyla birlikte somutlaşmıştır. 2010 yılına kadar İran'da sansasyonel eylemler gerçekleştiren Cundullah, 2010'da örgüt lideri Abdülmelik Rigi'nin İran tarafından yakalanması ile bölünme sürecine girmiştir. 2011 yılında Cundullah'ın mirasçılığı iddiasıyla Hareket Ensar ve 2012'de Hizbul Furkan ve Ceyşü'l-Adl örgütleri kurulmuş, 2013 yılında Hareket Ensar ve Hizbul Furkan örgütlerinin aldıkları birleşme kararının ardından Ensar el-Furkan örgütü kurulmuştur. Bu süreçte etno-mezhepsel silahlı gruplar bölgesel düzeyde ortaya çıkan etkilerle ikinci dönüşüm sürecini yaşamıştır. Buna göre söz konusu örgütler, İran'ın Suriye krizindeki tutumunu ve Suriye'deki faaliyetlerini "Sünni soykırımı" olarak nitelendirmiş ve kendilerini Suriye'de öldürülen Sünnilerin intikamını alacak olan gruplar olarak tanımlamaya başlamışlardır (Koch, 2018). Bu noktada Ceyşü'l-Adl ve Ensar el-Furkan'ın, Suriye krizi ve DEAŞ'ın bölgedeki ideolojik etkisi ile radikal selefi anlayışa yaklaştıkları da değerlendirilmektedir (Zülfikari ve Omrani, 2017)

Küresel ve bölgesel düzeyde devletlerle ilişkiler çerçevesinde ise etno-mezhepsel grupların ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan ile ilişki içinde oldukları ifade edilmektedir (Nasrabadi, 2020, s. 175). 2010 yılında yakalanan Cundullah lideri Rigi, ABD ve Pakistan'da destek aldıklarını ifade etmiştir. İran ise sıkça bu örgütlerin Suudi Arabistan'dan mali ve askerî destek aldığını iddia etmektedir. Buna ek olarak İranlı yetkililer, İran içerisinde eylem gerçekleştiren bu grupların Pakistan sınır hattından sızdıklarını ve Pakistan'ın bu konuda gereken önlemleri almadığını ifade etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

İran'da faaliyet ve varlık gösteren silahlı gruplar bir çeşitlilik alanı oluşturmaktadır. Bu çeşitlilik silahlı grupların çok farklı niteliklere ve yapılara sahip olmasının bir sonucu olarak görülmektedir. Nitelik ve yapı açısından bu denli farklılık arz eden grupların bütünsel düzeyde ortaya çıkardıkları görünümü analiz etmek ise karşılaştırmalı bir bakışı gerektirmektedir. Bu bağlamda İran'daki silahlı gruplar, çalışma kapsamında üç düzeyde ele alınmıştır. Bunun sonucunda elde edilen veriler ve bulgular ise şu sonuçları ortaya koymaktadır:

- İran'da ideolojik motivasyona sahip olan HMÖ, geçmişten beri tüm İran toplumunu hedef kitle olarak belirleyen ve "adalet, eşitlik, demokrasi, özgürlük" gibi daha geniş nitelikli anlatılar sunan bir örgüttür. Buna karşın etnik ayrılıkçı Kürt ve Arap örgütleri ile etno-mezhepsel Beluç örgütleri ise daha çok kendi halk tabanlarına yönelik "ulusal kurtuluş, kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon), özgürlük, dinî/mezhepsel kimliğe özgürlük" gibi orta düzey anlatılar sunmaktadır.

- Silahlı gruplar yapısal ve stratejik düzeyde incelendiklerinde HMÖ'nün katı hiyerarşik niteliği ağır basan, kitle hareketlerini ve şehir gerillası modelini esas alan bir stratejiye sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte en yoğun fraksiyonlaşma düzeyine sahip olan etnik ayrılıkçı Kürt örgütlerinde ise hiyerarşik ve merkezî yapı, kır gerillası modeli ve silahlı saldırı eylem tipi en tipik biçimde kendisini gösteren ortak noktalar olarak belirmektedir. Etnik ayrılıkçı Arap örgütler ise daha çok şehir gerillası modeli ve bombalı eylemler bağlamında bir farklılık ortaya koymaktadır. Son olarak etno-mezhepsel Beluç örgütleri ise zayıf merkezîlik, kır ve şehir gerillası modellerinin bir arada uygulanması ve bombalama ve silahlı saldırı eylem tipine kaçırma ve suikast eylemlerinin de eklenmesi ile diğer gruplardan ayrılmaktadır.
- Silahlı grupların küresel ve bölgesel etkileşim düzeyleri karşılaştırıldığında HMÖ en güçlü örgüt olarak ön plana çıkmaktadır. Zira HMÖ, İran'ın tümünde bir sistem değişikliği hedefleyen bir yapı olarak diğer ülkelerdeki karar alıcıları etkileme düzeyinde çalışmalar yürütmektedir. Diğer yandan etnik ayrılıkçı Kürt ve Arap örgütleri ise küresel ve bölgesel şartlardan en yoğun biçimde etkilenen örgütlerdir. Bu örgütler "ulusal kurtuluş, kendi kaderini tayin hakkı, etnik milliyetçilik" gibi akımlar ve hareketlerden yoğun biçimde etkilenmiştir. Bununla birlikte bu örgütler özellikle bölgesel düzeyde İran'a karşı bölge ülkeleri ile çeşitli ilişkiler geliştirmiştir. Etno-mezhepsel Beluç örgütler ise İran'ın sınır komşuları olan Afganistan ve Pakistan'daki gelişme ve hareketlerden büyük ölçüde etkilenmiş ve bölgesel düzeyde İran'a karşı bölgesel güçlerle iş birliği geliştirmiştir.

Söz konusu bulgular İran'da silahlı grupların varlıklarına ilişkin bütünsel bir tablo ortaya koymaktadır. Bu durum, İran'da hâlihazırda silahlı gruplar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin ve eylemlerin arka planlarının anlaşılmasına ve bunun ötesinde söz konusu faaliyetlerin ve eylemlerin öngörülmesine ve anlamlandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda ulaşılan sonuçlar, İran'ın iç güvenliği açısından önem taşıdığı gibi bölgesel güvenlik denklemi açısından da büyük bir öneme sahiptir.

Kaynaklar

- Abrahamian, E. (1989). *Radical Islam: The Iranian Mojahedin*. I.B. Tauris Publishing.
- Byman, D., Chalk, P., Hoffman, B., Rosenau, W. & Brannan D. (2001). *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*. RAND.
- Byman, D. (1998). The Logic of Ethnic Terrorism, *Studies in Conflict&Terrorism,* 21(2).
- Byman, D. (2005). *Deadly Connections: States that Sponsor of Terrorism*. Cambridge University Press.
- Cohen, R. (2009). *The Rise and Fall of the Mojahedin-e Khalq 1987-1997*. Sussex Academic Press.
- Crenshaw, M. (1981). The Causes of Terrorism. *Comparative Politics,* 13(4), s. 379-399.
- Dashti, N. (2012). *The Baloch and Balochistan*. Trafford Publishing.
- Forest, J. (2019). Nationalist and Seperatist Terrorism, *Routledge Handbook of Terrorism and Counter Terrorism* içinde (s. 74-86). Routledge.
- Ganberi, M. & Bayat, B. (2019). ناریا یملاسا یروهمج حطسر د یتسیرورت یاهدیدهت یسانشطیحم (Mohitşinasi Tehditha-yi Teröristi der Sathi Cumhuriyi İslami İran) *Journal of Political Science, Islamic Azad University,* 14(46), s. 159-185.
- Ganor, B. (2008). Terrorist Organization Typologies and the Probability of a Boomerang Effect, *Studies in Conflict&Terrorism,* 31(4), s. 269-283.
- Gupta, D. (2008). *Understanding Terrorism and Political Violence*. Routledge.
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. Columbia University Press.
- Hoshang, N. (2015). Sunni Militants in Iran: Activities, Ideological Sources and Political Strategies, *International Research Journal of Social Sciences,* 4(3), s. 79-87.
- http://al-ahwaz.org/english/ahwaz-history/ [Erişim Tarihi 14.07.2020]
- https://www.ahwazna.org/ar/political-program [Erişim Tarihi 11.07.2020]
- https://www.ncr-iran.org/en/maryam-rajavis-ten-point-plan-for-future-iran/ [Erişim Tarihi 7.08.2020].
- Koch, A. (2018). Al-Qaeda in Baluchistan and its Connection to the War in Syria, The Moche Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, https://dayan.org/content/al-qaeda-baluchistan-and-its-connection-war-syria [Erişim Tarihi 16.07.2020].
- Malkki, L. (2019). Left Wing Terrorism, Routledge Handbook of *Terrorism and Counter Terrorism* içinde (s. 87-97). Routledge.
- Mc Allister, B. & Schmid, A. P. (2011). Theories of Terrorism, *Routledge Handbook of Terrorism Studies* içinde (s. 201-271). Routledge.
- Michael, G. (2019). Right-Wing Terrorism, *Routledge Handbook of Terrorism and Counter Terrorism* içinde (s. 98-108). Routledge.
- Musevi, S. Y., Gasımzade, P., Kiyani, C. & Fenazad, R. (2017). ماهیت اقدامات گروهك هاي تروریستي در مرزهاي استان سیستان و بلوچستان و راهکارهاي پیشگیرانه, *(Mahiyet-i İkdamat-i Goruhakha-yi Teröristi der Merzh-yi Ostan-i Sistan ve Beluçistan ve Rahkarha-yi Peşgirane) Journal of Police International Studies,* 7(29), s. 66-103.
- Nasrabadi, S. H. (2020). اهتردق یکیتیلپوئژ تباقر رازبا هٔباثم هبم سیرورت, *Terörizm be Masaba-i Abzar-i Rekabet-i Jeopolitiki-yi Kudretha Journal of Golestan University,* 10, s. 116-178.
- Purmusevi, S. M., Kuhşahi, M. M. & Garahan, C. R. (2010). فعالیتهاي تروریستي پژاك و امنیت جمهوري اسالمي ایران, (Faaliyetha-yi Teröristi-yi Pejak ve Emniyet-i Cumhuriyi İslami İran) *Afagh Security Quarterly,* 3(9), s. 121-136.
- Saleh, A. (2013). *Ethnic Identity and State in Iran*. Palgrave Macmillan
- Marsden, S. V. & Schmid, A. P. (2011). Typologies of Terrorism and Political Violence, Alex P. Schmid (Ed.), *The Routledge Handbook of Terrorism Research* içinde (s. 158-200.). Routledge.
- Singleton, A. (2013). *Saddam's Private Army: Iran.* Interlink Press.
- Vali, A. (2011). *Kurds and State in Iran*. IB Tauris.
- Zülfikari, M. & Ebuzer, O. (2017). تأثیر ظهور داعش بر امنیت ملی جمهوری اسالمی ایران, (Tesir-i Zohur-i Daeş Ber Emniyet-i Milli Cumhuriyi İslami) *Quarterly Journal of Political Research in the Islamic World,* 7(2), s. 169-195.

İRAM
YAYINLARI

“Tanıtım nüshasıdır, para ile satılamaz.”
“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5’inci maddesinin 2’nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.”

İRAM HAKKINDA

İran sahip olduğu tarihsel derinlik ve maddi güç etkenleri nedeniyle uluslararası ilişkilerde dikkate alınması gereken ülkelerden birisidir. İran ve Türkiye arasındaki köklü tarihî ilişkiler, sınır komşuluğu ve kapsamlı iş birliği de Türkiye açısından İran'ı çok yönlü tanımayı gerekli kılmaktadır. Bu gereklilikten hareketle 2016 yılında müstakil bir düşünce kuruluşu olarak Ankara'da kurulan İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) öncelikle İran'a ilişkin Türk kamuoyunu ve ilgilileri bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda birincil kaynaklara dayanarak saha araştırmaları, raporlar, analiz dosyaları hazırladığı gibi Türkiye'nin muhtelif disiplinlerdeki İran uzmanı ya da araştırmacısı gereksinimini karşılamak adına; dil kursu, staj/burs programı, proje ve lisansüstü tez desteği, atölye, ihtisas semineri gibi eğitim faaliyetleri de yürütmektedir. Aynı zamanda Türkiye'de İran'a ilişkin bilimsel çalışmalar gerçekleştiren akademisyenlere araştırmalarını paylaşabilecekleri bir platform sunan İRAM, ekonomiden iç politikaya, dış politikadan güvenliğe, Şiilikten toplum ve kültüre değin geniş bir yelpazedeki yayınlarını çevrim içi ve basılı olarak okurlarına sunmaktadır.

İRAM
İran Araştırmaları Merkezi

Oğuzlar Mah. 1397. Sok. No: 14 06520 Balgat - Çankaya - Ankara / Türkiye
Tel: +90 312 284 55 02 - 03 Faks: +90 312 284 55 04
e-mail: info@iramcenter.org www.iramcenter.org

"Bu çalışmanın tüm telif hakları İran Araştırmaları Merkezine (İRAM) aittir."